

УДК 338.43.01

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.3.7>

АГРАРНА ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Динник І. П. – кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: 0000-0003-2474-7371
Scopus Author ID: 57262405300

У статті розглянуто особливості реалізації аграрної політики держави в сучасних умовах. Обґрунтовано основні риси та напрями реалізації аграрної політики. Висловлено думку, що регулювання аграрного сектору залишається одним із важливих напрямів економічної політики держави не тільки в Україні, а й у інших країнах світу. Вивчаються дефініції сутності аграрної політики різними вченими.

На сьогоднішній день, у зв'язку з загостренням ринкової конкуренції та умовах прогресуючої кризи, оптимальною формою розвитку та збереження вітчизняного сільськогосподарського комплексу є посилення інтеграції.

Агропромисловий комплекс є сукупністю різних типів виробничої діяльності, які взаємодоповнюють один одного та орієнтовані на виготовлення кінцевого товару із сільськогосподарської сировини. В процесі агропромислової інтеграції відбувається посилення виробничих, організаційних та технологічних зв'язків аграрного сектору з виробництвом та сферою послуг, результатом чого є формування комплексів різного економічного рівня.

Автор доходить висновку, що соціально-економічні та політичні умови, що склалися в останні роки, спонукають до формування та ефективного здійснення аграрної політики в Україні. Регіональна політика розвитку сільського господарства показує низьку ефективність та нездатність адекватно реагувати на виклики сучасних кризових явищ, що посилює значимість нових теоретичних наукових підходів до формування й реалізації інноваційних механізмів розвитку сільського господарства України та окреслення напрямів впровадження наукових рекомендацій у практичну дійсність. Нова державна аграрна політика повинна передбачати зростання добробуту населення на основі покращення економічного, соціального та екологічного стану аграрної галузі.

Ключові слова: аграрна політика, аграрний сектор, державне регулювання, продовольча безпека, сільськогосподарське виробництво, продовольча політика, регулювання АПК.

Dynnyk I. P. Agrarian policy of the state: scientific approaches and peculiarities of implementation in modern conditions

The article examines the peculiarities of the implementation of the agrarian policy of the state in modern conditions. The main features and directions of implementation of agrarian policy are substantiated. The opinion is expressed that the regulation of the agricultural sector remains one of the important directions of the economic policy of the state not only in Ukraine, but also in other countries of the world. Definitions of the essence of agrarian policy by various scientists are studied.

Today, in connection with the intensification of market competition and the conditions of the progressive crisis, the optimal form of development and preservation of the domestic agricultural complex is the strengthening of integration.

The agro-industrial complex is a set of different types of production activities that complement each other and are focused on the production of the final product from agricultural raw materials. In the process of agro-industrial integration, there is a strengthening of production, organizational and technological connections of the agricultural sector with production and the sphere of services, the result of which is the formation of complexes of different economic levels.

The author concludes that the socio-economic and political conditions that have developed in recent years encourage the formation and effective implementation of agrarian policy in Ukraine. The regional agricultural development policy shows low efficiency and inability to adequately respond to the challenges of modern crisis phenomena, which increases the importance of new theoretical scientific approaches to the formation and implementation of innovative mechanisms

for the development of agriculture in Ukraine and the outline of directions for the implementation of scientific recommendations into practical reality. The new state agrarian policy should provide for the growth of the population's well-being based on the improvement of the economic, social and environmental condition of the agrarian industry.

Key words: agrarian policy, agrarian sector, state regulation, food security, agricultural production, food policy, agribusiness regulation.

Постановка проблеми. У сучасних умовах в Україні виникла гостра потреба у розробці та впровадженні адекватної аграрної політики, що відповідає сформованим в аграрній галузі умов. У разі реалізації цієї політики не можна забувати, що аграрний сектор країни виступає потенційно потужною галуззю національної економіки. Цим обумовлена необхідність проведення теоретичних і прикладних досліджень, що забезпечують реалізацію обраної стратегії розвитку аграрного сектору країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим є внесок у дослідження проблем формування та реалізації державної аграрної політики, таких відомих вітчизняних вчених, як: Я.М. Гадзало [1], П.І Гайдуцький [2], В.М. Жук [3], М.Ф. Кропивко [4] та ін.

Однак протягом останніх років дуже змінилася ситуація в державі. Значимість багатьох нерегульованих процесів розвитку аграрного сектору принципово змінюють не тільки характер соціально-економічних та екологічних проблем, а й одночасно спричиняють появу цілого ряду нових, загрозливих тенденцій. Зокрема із огляду на складність і багатоаспектність проблеми залишається ще багато теоретичних і практичних питань у її подальшому вивченні.

Метою статті є обґрунтування оцінки ефективності та результативності аграрної політики, що передбачає, насамперед розуміння сутності поняття «аграрна політика». Виходячи з поставленої мети, необхідний огляд наукової літератури з наукового обґрунтування досліджуваної категорії, що, з одного боку, надасть можливість для обґрунтування авторської трактування аналізованої категорії, з другого, – для розкриття механізму діючої аграрної політики у державі. Саме це визначено як головне завдання даної статті.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі досі немає єдиного підходу до розуміння сутності аграрної політики. Одні розглядають її як складову частину загальної економіки, функціонально пов'язану з іншими її складовими: зовнішньоторговельної, промислової, екологічної, соціальної тощо. Інші слідує концепції, згідно з якою аграрна політика виступає як політика розвитку аграрної сфери та стратегії макроекономічного управління. У рамках цієї концепції аграрна політика поєднується з продовольчою політикою, орієнтованою на соціально-економічні питання щодо споживання продуктів; агропромисловою політикою, яка вирішує сукупність проблем щодо функціонального взаємодії сільського господарства з торгівлею, переробкою, фінансами та кредитом; зовнішньоторговельною аграрною політикою, яка передбачає використання аграрного протекціонізму та ін.

Аналіз сутності державної аграрної політики почнемо з розгляду наукових думок, викладених у науковій літературі. В «Економічній енциклопедії» державна аграрна політика визначається як «курс та система заходів, спрямованих на інтенсивний розвиток продуктивних сил села, вдосконалення або докорінну зміну існуючих форм власності, на поліпшення умов життя й побуту його мешканців, на забезпечення сировиною промисловості та ін.». При цьому аграрна політика держави віднесена до важливих складників соціально-економічної політики держави, що передбачає наукове обґрунтування стратегії й тактики розвитку аграрних відносин і шляхів розвитку села [5, с. 17].

За визначенням В. Шкляра, державна аграрна політика є складовою загальної економічної політики України, спрямованої на подолання кризової ситуації в агропромисловому виробництві, створення соціально-економічних умов життя і праці українських селян на рівні розвинутих країн, забезпечення конкурентоспроможного агропромислового виробництва на світовому аграрному ринку [6, с. 28–32].

Також аграрну політику визначають як діяльність держави, спрямовану на створення господарсько-фінансових і політичних рамок умов в аграрному секторі, що реалізується шляхом впливу на економічні процеси, які відбуваються в ньому, через форми і методи, найбільш дієві у сфері аграрної економіки. Аграрна політика являє собою упорядковуючу діяльність держави і санкціонованих нею суспільно-правових інститутів щодо формування культурних, соціальних, правових і економічних умов життя сільського населення [7, с. 10].

Аналіз сучасної аграрної політики, яка є основним сегментом загальної економічної політики показує наявність специфічної парадигми між рівнем соціально-економічного розвитку держави та реаліями сучасного економічного стану України, що ускладнює реалізацію основних напрямів аграрної політики та ще раз доводить необхідність удосконалення її складових елементів. *У цих умовах, при здійсненні аграрної політики держави необхідно виділити такі основні напрями :*

- заходи щодо стабілізації агропромислового виробництва з його подальшим розвитком;
- формування механізмів забезпечення продовольчої безпеки країни на необхідному рівні;
- створення умов підтримки ринків сільськогосподарської продукції та продовольства;
- послідовне покращення продовольчого забезпечення населення;
- комплекс заходів щодо підтримки балансу між сільським господарством та іншими галузями економіки;
- забезпечення захисту вітчизняних сільгоспвиробників.

Вище зазначене має на увазі загальний взаємозв'язок із сутністю та змістом аграрної політики у сучасних умовах. На наш погляд, аграрна політика держави в сучасних умовах повинна включати дані елементи, пов'язані з її організацією та реалізацією.

Зокрема, провідний вчений-економіст П.Т. Саблук обґрунтовує, що в найбільш загальному аспекті аграрна політика держави становить собою розробку її владними структурами і практичне здійснення значної сукупності правових, організаційних, економічних, наукових, соціальних, кадрових та інших заходів з метою забезпечення такого розвитку аграрної сфери економіки, який повністю відповідав би продовольчим потребам країни [8, с. 5]. Слід відмітити, що вчений акцентує увагу саме на правових заходах держави, що є цілком слушно, бо конкретні міри та заходи, що вживаються у межах аграрної політики держави, визначаються приписами нормативно-правових актів, з чим погоджуються й інші дослідники [9, с. 8]. Отож, С. Урба має рацію, виділяючи два принципові підходи до розгляду державної аграрної політики. У вузькому розумінні державну аграрну політику можна ідентифікувати як систему цілей і заходів, спрямованих на розвиток аграрного сектора економіки, спрямовану на створення господарсько-фінансових і політичних ринкових умов в аграрному секторі. У широкому ракурсі досліджувана політика передбачає використання структурного підходу до її змісту, за якого вона охоплює: 1) політику розвитку аграрного сектора; 2) продовольчу політику, що стосується споживання продуктів харчування основними групами і верствами населення; 3) агропромислову політику, яка пов'язана з проблемами

обслуговування сільського господарства, в тому числі торгівлю, переробку, сферу виробництва засобів виробництва для галузі; 4) зовнішньоторговельну політику. Не можна не погодитись і дослідницею, що такий підхід охоплює найважливіші напрями дій, які мають бути реалізовані державою для підтримання пріоритетності аграрного сектора в національній економіці [10, с. 114].

Виходячи з наведених вище тверджень, ми припускаємо, що аграрна політика держави має бути спрямована на розвиток стійкого та конкурентоспроможного агропромислового виробництва, що сприяє забезпеченню продовольчої безпеки країни, зближення якості життя та соціальної інфраструктури сільського та міського населення. Цього можна досягти в умовах ефективного функціонування аграрного сектора держави.

Таким чином, дослідження сутності та змісту аграрної політики показує, що в сучасних умовах її розглядають у контексті загальної соціально-економічної політики, спрямованої на регулювання соціально-економічних відносин в аграрному секторі національної економіки. На нашу думку, в умовах України аграрна політика являє собою технологічну систему здійснення державою заходів не тільки з застосуванням прямих інструментів, а й непрямих, вкладених у регулювання агропромислового комплексу держави, головною метою якого є підвищення ефективності функціонування аграрного сектора економіки.

Висновки та пропозиції. Отже, доведено, що аграрна політика за сучасних умов є технологічною системою заходів, вкладених у регулювання аграрного сектора економіки. Суть технологічної системи полягає в тому, що сьогодні на рівні аграрного сектора поки що повністю не сформовані ринкові відносини. Тому в ряді випадків на перший план висувуються організаційні питання.

Прискорення процесу індустріалізації передбачає реалізацію в агропромисловому комплексі кардинальних заходів, серед яких особливе місце посідає політика кластеризації аграрного сектора. Саме через механізм кластеризації здійснюється опосередкований вплив держави на аграрний сектор, утворюючи при цьому високу інтеграцію та концентрацію сільського господарства та промисловості. В аграрному секторі формується дворівнева кооперація, яка є найважливішою умовою підвищення ефективності функціонування аграрного сектора – головної мети аграрної політики держави – і сприяє трансформації країни з аграрно-індустріальної на індустріально-аграрну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Земельна реформа: проблеми і перспективи розвитку аграрної економіки. *Економіка АПК*. 2017. № 1. С. 5–14.
2. Гайдуцький П. І. Аграрна реформа Л. Д. Кучми. Київ : Інформаційні системи, 2015. С. 448.
3. Жук В. М. Неформальні інститути селянства у моделюванні реформ та аграрної політики: теорія і практика. *Економіка АПК*. 2017. № 9. С. 5–17.
4. Кропивко М. Ф. Аграрні перетворення в Україні на рубежі ХХ–ХХІ ст. *Економіка АПК*. 2015. № 11. С. 125–128.
5. Економічна енциклопедія. У 3 т. / Б. Д. Гаврилишин (гол.ред.). К. : Вид. центр «Академія», 2000. Т. 1: А (абандон) – К (концентрація виробництва). 864 с.
6. Шкляр В. Б. Соціально-економічні мотиви формування та реалізації державної аграрної політики в Україні. *Економіка АПК*. 2004. № 12. С. 28–32.
7. Нова система підтримки аграріїв в Україні: хто насправді у вииграші? URL : <https://voxukraine.org/uk/nova-sistema-pidtrimki-agrariyiv-v-ukrayini-hto-naspravdiu-vigrashi/>
8. Рябенко Г. М. Основні пріоритети аграрної державної політики. *АгроСвіт*. 2010. № 15. С. 10–12.

9. Скидан О. Законодавче забезпечення аграрної політики в Україні: проблемні питання. *Право України*. 2006. № 4. С. 55.

10. Урба С. І. Пріоритети та інструменти розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України : дис. ... доктора економ. наук; спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Львів, 2019. 562 с.

REFERENCES:

1. Hadzalo, Ya. M., & Luzan, Yu. Ya. (2017). Zemelna reforma: problemy i perspektyvy rozvytku ahrarnoi ekonomiky [Land reform: problems and prospects for the development of agrarian economy]. *Ekonomika APK*. 1. 5–14. [in Ukrainian].

2. Haidutskiy, P. I. (2015). Ahrarna reforma L. D. Kuchmy [Agrarian reform of L. D. Kuchma]. Kyiv : Informatiini systemy. [in Ukrainian].

3. Zhuk, V. M. (2017). Neformalni instytuty selianstva u modeliuvanni reform ta ahrarnoi polityky: teoriia i praktyka [Informal institutions of the peasantry in modeling reforms and agrarian policy: theory and practice]. *Ekonomika APK*. 9. 5–17. [in Ukrainian].

4. Kropyvko, M. F. (2015). Ahrarni peretvorennia v Ukraini na rubezhi XX–XXI st. [Agrarian transformations in Ukraine at the turn of the 20th–21st centuries]. *Ekonomika APK*. 11. 125–128. [in Ukrainian].

5. Havrylyshyn, B. D. (Ed.). (2000). Ekonomichna entsyklopediia [Economic encyclopedia]. Vols. 1–3. K. : Vyd. tsentr «Akademii». [in Ukrainian].

6. Shkliar, V. B. (2004). Sotsialno-ekonomichni motyvy formuvannia ta realizatsii derzhavnoi ahrarnoi polityky v Ukraini [Socio-economic motives for the formation and implementation of state agrarian policy in Ukraine]. *Ekonomika APK*. 12. 28–32. [in Ukrainian].

7. Nova sistema pidtrymky ahrariiv v Ukraini: khto naspravdi u vyhrashi? [New support system for farmers in Ukraine: who really wins?]. Retrieved from <https://voxukraine.org/uk/nova-sistema-pidtrimki-agrariyiv-v-ukrayini-hto-naspravdi-u-vigrashi/> [in Ukrainian].

8. Riabenko, H. M. (2010). Osnovni priorytety ahrarnoi derzhavnoi polityky [The main priorities of agrarian state policy]. *AhroSvit*. 15. 10–12. [in Ukrainian].

9. Skydan, O. (2006). Zakonodavche zabezpechennia ahrarnoi polityky v Ukraini: problemni pytannia [Legislative provision of agrarian policy in Ukraine: problematic issues]. *Pravo Ukrainy*. 4. 55. [in Ukrainian].

10. Urba, S. I. (2019). Priorytety ta instrumenty rozvytku ahrarnoho sektora v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Priorities and tools for the development of the agricultural sector in the system of ensuring economic security of Ukraine]. Doctor's thesis. Lviv. [in Ukrainian].